

lengyel nemzet önértékelés műszereit, demitologizálja a lengyel történelem különösen „melengetett” eseményeit és szereplőit, és ezzel párhuzamosan hangsúlyozza: „Azért a németek is emberek.”

Grass „jövendölő” típusú személyiség. Jövendölései általában be szoktak teljesedni. Amikor pl. 1981-ben kijelentette, hogy a nacionalizmus a nemzeti azonosságtudat megszűnésének a terméke, alig értették meg. Napjaink fejleményei tükrében azonban aligha akad olyan politikai megfigyelő, aki ne adna neki igazat.

Ugyancsak híressé vált megállapítása, hogy európaiságon mindenekelőtt azt a képességet kell érteni, amely relativizálni tudja azt, ami „idegen”, illetve ami „mienk”.

Nem csoda, hogy Lengyelországban, legalábbis értelmiségi körökben, Günter Grass a legolvasottabb és legismertebb német író.

Futala Tibor

A podlasiei fehéroroszok irodalmi műveltsége a XV–XIX. században

Šavinskaá, L. L.: Literaturnaá kul'tura belorusov Podláš' á XV–XIX vv.: Knižnye sobraniá Suprasl'skogo Blagovešenskogo monastyra. Minsk, Nacional'naá biblioteka Belarusi, 1998. 175 p.

Podlasie ma kelet-lengyelországi tájegység, ahol több százezer, jórészt fehérorosz nemzetiségű ortodox hívó él. E területen a keleti szlávok igen korán kezdtek megtelepülni, néhány általuk alapított város – Bielsk, Drohiczyn, Mielnik – története a Kr. u. első évezredig nyúlik vissza. Podlasie nyugati peremén a régészek a közelmúltban feliratos táblácskákat találtak, amelyek esetleg összefüggésbe hozhatók Cirill és Metód missziójával, vagyis lehet, hogy ezen a területen Lengyelország hivatalos, nyugati rítus szerint történt megkeresztelkedése (966) előtt egy jó évszázaddal voltak már keleti rítusú keresztyén közösségek. Podlasie ezért az ortodox kultúrának fontos, legnyugatibb emlékhelye, ugyanakkor mint határvidék, a különböző szláv nyelvek és kultúrák, valamint a szláv és a balti nyelvek és kultúrák aktív kölcsönhatásának a terepe is.

A szlavisták számára Podlasie elsősorban Supraślról, pontosabban a róla *Codex Suprasliensis*nek elnevezett XI. századi ósláv nyelvű kéziratról nevezetes, amelyet több évszázadon keresztül itt őriztek.

A supraśli kolostort 1498-ban alapította Alekszandr Hodkevics, a Litván Nagyfejedelemiség marsallja és Ioszif Szoltan szmolenszki püspök. Első lakói közül néhányan valószínűleg az Athosz-hegyről és a kijevi barlangkolostorból jöttek. A kolostor első előljárója, Parfutvij Szegeny, az ősrégi helyi Szegeny nemzetségből származott, akik a közeli Bielsk ortodox polgárai közé tartoztak. A kolostor építése 1500-ban kezdődött, egy év múlva állt már a Szent János apostolról elnevezett fatemplom, 1511-re pedig elkészült a kőből épült nevezetes Angyali üdvözet temploma, amelyet 1944-ben barbár módon földig leromboltak. Helyreállításán jelenleg az autokefál lengyel ortodox egyház munkálkodik.

A supraśli kolostor igen gyorsan a Litván Nagyfejedelemiség egyik legnagyobb ortodox kolostora lett, előljárói a XVI. század közepén már a kijevi barlangkolostor apátja után közvetlenül következtek a zsinati rangsorban. A kolostor híre az egész ortodox világban terjed, a nagyorosz területekről is sokan felkeresik, de a Balkánnal is élénk kapcsolatokat tart fenn: az Angyali üdvözet templomát egy Nektarij nevű szerb festi ki. A XVI. század végén a Maszalszkij hercegi családból származó Illarion lett a supraśli apát, aki ellenállt a breszti uniónak (1596), sőt 1601-ben ő átkozta ki Ipatij Pocej unitus metro-

politát. Ezzel azonban szembekerült az uniót támogató királlyal, és III. Zsigmond eltávolította Supraślból. A supraśli kolostor formálisan az 1610-es években fogadta el az uniót, de még egy évszázadig őrizte az ortodoxia összes külső jegyét, az istentiszteleteket is még a régi ortodox liturgikus könyvek szerint tartották. Az ügyvitelben a cirill írást és az ófehérorosz nyelvet használták, folyik a cirill betűs kéziratok másolása, sok új, eredeti mű is keletkezik egyházi szláv és ófehérorosz nyelven. Ugyanakkor azonban a kolostor fokozatosan nyugati hatás alá kerül. Ebben közrejátszott az, hogy ide tette át a székhelyét a (névlegesen) kijevi unitus metropolita és a bazilita rend előjárója, akik gyakran egy személyben a kolostor apátjai is. A XVII. század közepén itt kezdődik meg az új unitus szertartáskönyv (liturgikon) kidolgozása, amely végül 1695-ben itt is jelent meg a külön erre a célra létrehozott nyomdában (egy példánya az Egri Főegyházmezei Könyvtárban is megtalálható, vö. Szőke Lajos könyvéről írt e számban megjelent ismertetésünket.). Ez a szertartáskönyv már külső megjelenésében is nyugati mintákat követ, tartalmilag is a római egyház tanításához igazodik. Ebben az időben a supraśli kolostor szerzetesei már egyre ritkábban használják a cirill írást, többnyire lengyelül, néha latinul írnak. A kolostor ügyvitele sok latin kifejezéssel kevert lengyel nyelven folyik.

A keleti szláv hagyományok feltámasztására Leon Kiska apát tesz kísérletet, aki 1720-ban terjedelmes egyházi szláv–lengyel szótárt tesz közzé. A nyomdát felújítja, mellette papírgyárat alapít. A XVIII. század közepén lengyel nyelven állították össze a kolostor krónikáját, amely az alapításig visszamenőlegesen katolikusnak állítja be a supraśli kolostort.

A supraśli nyomda a XVIII. század folyamán száznál több cirill betűs könyvet adott ki egyházi szláv, ófehérorosz és orosz nyelven. A kiadványok többsége az unitus (görög katolikus) egyház számára készült, de bémunkában itt nyomtatták könyveiket az orosz óhitűek is. A görög katolikus kiadványok között tankönyveket, liturgikus könyveket, léleknemesítő olvasmányokat, jogi szövegeket találunk. A fehérorosz művelődéstörténet számára igen becsesek az itt nyomtatott ábécéskönyvek, imakönyvek, hittankönyvek, amelyek a nép számára készültek a népnyelvhez közel álló nyelven.

Az orosz óhitű kiadványokat orosz kereskedők megrendelésére nyomtatták a supraśli kolostori nyomdában, ahonnan aztán nagy példányszámban terjesztették mindenütt, ahol orosz óhitűek éltek. Tömegesen csempészték ezeket a könyveket Oroszországba, ahol óhitű kiadványok nem jelenhettek meg.

A supraśli nyomdában nemcsak cirill, hanem latin betűkkel is nyomtattak, mégpedig lengyel, latin, ófehérorosz, litván, sőt egyházi szláv nyelven is, összesen mintegy háromszáz művet. Ezeknek mintegy 35 százaléka teológiai és hitoktató mű, 21 százaléka szépirodalom, a többi alkalmi szónoklat és vers, történelmi és politikai munka, orvosi és jogi, mezőgazdasági és földrajzi tárgyú kiadvány. Érdemes megjegyezni, hogy a supraśli nyomdában sok kortárs nyugati szerző művét is kiadták, így például itt jelent meg Swift *Gulliverje* először lengyel nyelven. A könyvek eladásából a kolostornak hatalmas bevétele volt, amiből nagyszabású építkezésbe kezdett Supraślban és Varsóban. A XIX. század elején a kiadói tevékenység a kolostorban elhal, 1803-ban a nyomdát a białystoki I. Appelbaum veszi meg.

A kolostor támogatta a Tadeusz Kościuszko vezette felkelést, majd amikor ez a vidék Poroszországhoz került, sok birtokát elkobozták. A poroszok ugyanakkor görög katolikus püspökséget alapítottak Supraślban. 1807-től orosz fennhatóság alá kerül a terület, és 1836-ban a megmaradt kolostori birtokot V. Sachert báró kapja határidő nélküli bérletbe, aki gyárat épít, és az Orosz Birodalom egyik ipari központjává teszi a helységet. Ebben az időben már csak öt-hat szerzetes lézengett a pusztulásnak indult kolostor falai között.

1839-ben, miután a birodalomban felszámolták az uniót, Supraśl ismét ortodox kolostor lesz, új templomokkal bővítik, a század vége felé megint saját nyomdája van, amelyben főleg a nép számára nyomtatnak könyveket, de kiadnak egy valláserkölcsi irányultságú hetilapot is. Az első világháború, a forradalmak és a lengyel–szovjet háború romlásba döntötték a kolostort. Az 1918 végén megalakult új lengyel állam erőszakkal eltávolítja az utolsó ortodox szerzeteseket, és különféle állami hivatalokat és egy mezőgazdasági iskolát helyez el az épületekben. A két világháború között a lengyelországi ortodox egyház hiába kísérletezett a kolostor visszaszerzésével, próbálkozásai nem jártak sikerrel. 1944-ben a kolostor régi főtemplomát, az Angyali üdvözlés székesegyházat felrobbantották. A templom helyreállítása 1984-ben kezdődött, amikor az ortodox kolostori élet megújult Supraślban. Hosszas pereskedés után 1996-ban az egész kolostoregyüttest visszakapta a lengyel ortodox egyház, és napjainkban a kolostor ismét jelentős ortodox központtá válik.

Zoltán András